

نقش تغذیه با شیر مادر در پیشگیری از وقوع جرم

دکتر محمدرضا الهی منش*

محسن مرادی اوجقاز**

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۸/۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۷/۲۳

چکیده

دین مبین اسلام چهارده قرن پیش به اهمیت و اثرات مادی و معنوی شیر مادر بر کودک اذعان نموده است. امروزه طی تحقیقاتی که دانشمندان علوم مختلف (روانشناسان، جرم‌شناسان، جامعه‌شناسان و...) انجام داده‌اند به این نکته پی برده‌اند که شیر مادر نقش مهمی در شکل‌گیری و تکوین شخصیت انسان دارد. سوء تغذیه در دوران بارداری موجب مرگ سلول‌های مغزی می‌شود و بین سوء تغذیه در دوران کودکی و بزه‌کاری در آینده رابطه وجود دارد؛ در واقع شیر مادر برای کودک یک نوع بیمه‌ی کامل به حساب می‌آید که علاوه بر تأثیر مطلوب بر روح و روان کودک باعث بالا رفتن ضریب هوشی و کاهش ابتلا به انواع بیماری‌ها، اختلالات روحی و روانی، اختلال در عملکرد رفتاری و هیجانی، عدم تعادل عاطفی و ناپهنجاری‌ها در وی می‌شود. به دلیل رشد مغزی و شکل‌گیری شخصیت انسان و نیز تقویت قوای جسمانی در این دوران، اهمیت و جایگاه میزان تغذیه با شیر مادر روشن می‌شود و از طریق شیر مادر عالی‌ترین صفات انسانی به کودک منتقل می‌شود. تحقیقات جدید دانشمندان حاکی از این موضوع است که اصولاً و غالباً افراد بزه‌کار و جامعه‌ستیز کسانی هستند که از شیر مادر خویش تغذیه نموده یا خیلی کم تغذیه نموده‌اند. مبرهن است که آموزش و فرهنگ‌سازی، نقش مهمی در افزایش درصد تمایل مادران شیرده به شیردادن فرزندانشان می‌شود.

واژگان کلیدی: شیرمادر، پیشگیری، جرم.

M.ElahiManesh@yahoo.com

* قاضی دیوان عالی کشور (نویسنده مسوؤل)

Mohsen_Moradi@gmail.com

** قاضی دادگستری

درآمد:

همیشه می‌گویند پیشگیری بهتر از درمان است و در لسان جرم‌شناسان پیشگیری به «علاج واقعه قبل از وقوع جنایت» تعبیر می‌شود. در قرآن کریم شیر مادر به عنوان یکی از الطاف خداوند رحیم بیان شده و نمونه‌ی کامل غذایی برای انسان به شمار می‌آید. به موازات رشد علوم بشری، میزان اهمیت و تأثیر شیر مادر بر کودک و نیز تأثیر غذا بر روح و جسم انسان کشف گردیده است. شیر مادر فواید بهداشتی و غذایی مهمی دارد و شیرخشک‌های تأیید شده نمی‌توانند معادل شیر مادر باشند. شیر دادن به کودک و نونهال علاوه بر آثار مطلوب آن بر جسم و روان، موجب ایجاد مهر و محبت بین مادر و کودک می‌شود. در دوران طفولیت، بزرگ‌ترین نیاز انسان بعد از تغذیه‌ی مناسب، محبت است که از این طریق رفع می‌شود. در این دوران است که شخصیت انسان شکل می‌گیرد و ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر جامعه را باید از این دوران نهادینه کرد. «جکسون براون» بیان داشته است: بدان! که شخصیت فرزندت مانند سوپی مقوی و خوشمزه است که هر دو در خانه درست شده و شکل می‌گیرند.^۱ در دوران حساس شیرخوارگی نگاه پر مهر و محبت پدر و مادر و نیز خوش اخلاق و مهربان بودن آنها باعث ایجاد هوش عاطفی و هیجانی و نیز حس اعتماد و اطمینان در نوزاد خویش می‌شود. در این پژوهش سعی می‌شود به تبیین و بررسی تأثیر شیر مادر بر کودک و نیز ارتباط یا عدم ارتباط آن با بزه‌کاری و نا به هنجاری پرداخته شود.

نگاهی اجمالی به مفهوم پیشگیری:

جرم‌شناسان هر یک پیشگیری را به گونه‌ای تعریف کرده‌اند و آن را با توجه به کارکرد و کارایی به انواع مختلفی تقسیم نموده‌اند. یکی از انواع پیشگیری‌های جدید در جرم‌شناسی «پیشگیری اجتماعی» است. این نوع پیشگیری، مجموعه اقداماتی را شامل می‌شود که به دنبال حذف و خنثی کردن عوامل فراهم آورنده‌ی موجبات جرم می‌باشند.^۲ اغلب جرم‌شناسان معتقدند که بروز

۱- براون، جکسون؛ اندرزهای کوچک زندگی، ترجمه: شبنم خوشبخت، جلد دوم، چاپ سوم، ۱۳۸۸، ص ۸۰۰.

۲- نجفی ابرنآبادی، علی حسین و هاشم بیگی، حمید؛ دانشنامه جرم‌شناسی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۱۳۹.

جرم، یک پدیده‌ی (بیو، سایکو و سوسیال) می‌باشد؛ معنای این سخن این است که عوامل جرم‌زا بخشی بیولوژیکی، بخشی روانی و بخشی دیگر عوامل اجتماعی است.^۱ ماده‌ی ۱ قانون پیشگیری از جرم در مورد پیشگیری از جرم اِشعار می‌دارد: پیش‌بینی، شناسایی و اقدامات لازم برای از بین بردن یا کاهش آن، ارزیابی خطر وقوع جرم و اتخاذ تدابیر. به طور خلاصه می‌توان گفت: پیشگیری، هر نوع اقدام و برنامه‌ای است که مانع از بروز جرم، جنایت و بزه‌کاری در سطح جامعه در آینده می‌شود؛ بنابر مراتب فوق می‌توان اذعان نمود که توجه به تغذیه‌ی مادر در دوران شیردهی و تغذیه‌ی کودک با شیر مادر، از نوع «پیشگیری اجتماعی» می‌باشد که به نوبه‌ی خود عوامل آماده‌کننده یا مُعد برای ارتکاب جرم را کاهش می‌دهد و یا از بین می‌برد؛ زیرا در این دوران سیستم عصبی کودک، مغز و شخصیت وی رشد و تکامل می‌یابد و ممکن است موجبات جرم را در آینده فراهم کند و یا بالعکس موجب به‌هنجار شدن و جامعه‌پذیری کودک شود. بنابراین، پیشگیری از درمان کم‌هزینه‌تر، راحت‌تر و نتیجه‌بخش‌تر است، که در بند پنجم اصل ۱۵۶ قانون اساسی نیز اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین مورد اشاره و تأکید قرار گرفته است.

اهمیت شیر مادر در قرآن و احادیث:

دین مبین اسلام به نقش و اهمیت شیر مادر در تکوین و شکل‌گیری شخصیت انسان توجه نموده است. اصولاً اسلام به پیشگیری از جرم بیش از اصلاح مجرم اهتمام دارد. به همین دلیل پیش از هر چیز به عوامل به وجودآورنده و زمینه‌ساز گناه و جرم توجه ویژه دارد و برای مقابله با آن چاره‌سازی می‌کند. خداوند متعال در آیه‌ی ۲۳۲ سوره‌ی «بقره» در مورد شیر مادر می‌فرماید: «وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلِينَ كَامِلِينَ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنْمِ الرِّضَاعَةَ وَ عَلَى الْمَوْلودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَ كَسْرَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تَكْلِفُ نَفْسٌ إِلَّا وِجْهًا»؛ «مادران فرزندان خود را دو سال تمام شیر دهند؛ این برای کسی است که بخواهد دوره شیر دادن را کامل کند و خوراک و پوشاک آنها به طور

۱- نامدار حسینی، بهمن؛ مدیریت خانوادگی در پیشگیری از جرم فرزندان کودک و نوجوان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران، ۱۳۸۹، ص ۳۲.

شایسته به عهده‌ی صاحب فرزند است. هیچ‌کس جز قدر توانش تکلیف نمی‌شود». مفهوم آیه این است که تغذیه با شیر مادر برای کودک به کمتر از دو سال، شیر دادن کاملی نیست و از مادران شیرده می‌خواهد که به فرزند خویش به طور کامل شیر بدهند و در آیه‌ی پانزدهم سوره‌ی «احقاف» نیز در مورد مدت حاملگی و شیر دادن آمده است: «شیر دادن و بارداری سی ماه است تا به رشد کامل برسند». از این آیه چنین استنباط می‌شود که خونی که نوزاد قبل از تولد در داخل رحم مادر تغذیه می‌کند جزء شیر دادن مادر به فرزند محسوب می‌شود و بعد از تولد، همان خونی که از رحم تغذیه می‌کند تبدیل به شیر ساده می‌شود؛ زیرا تغذیه‌ی نوزاد قبل از تولد در داخل رحم مادر با خون است و قرآن کریم این خون را نیز نوعی شیر دادن تعبیر می‌کند. روایات و احادیث متعددی از پیامبر اکرم (ص) و ائمه‌ی معصومین در مورد اهمیت و میزان تأثیر تغذیه با شیر مادر بر شکل‌گیری شخصیت کودک وجود دارد؛ از جمله: از ازدواج با احمق پرهیزید؛ زیرا هم‌نشینی با احمق مایه‌ی اندوه و فرزندش نیز بدبخت است^۱ و مجدداً می‌فرماید: زن احمق را دایه و مرضیه‌ی اطفال خود قرار ندهید؛ زیرا کودک با شیر پرورش می‌یابد.^۲ شیر، سرشت انسان را تغییر می‌دهد و تردیدی نیست که هرکسی عصاره‌ی وجودی پدر و مادر خویش است و نیز شکل‌گیری شخصیت هرکس سه مرحله دارد که مرحله‌ی آخر مرحله‌ی شیردهی است.^۳ در حال حاضر دانشمندان در تحقیقات خویش به این نکته پی برده‌اند که تغذیه بر آینده‌ی افراد، به هنجار شدن، سلامت جسمانی و رفتار فرد اثرگذار است و در صورت عدم رعایت آن، پیامدهای نامطلوبی را برای اجتماع در پی خواهد داشت؛ در واقع تحوّل شخصیت در انسان از این سنین شروع می‌شود و در این سنین اگر رشد شخصیت انسان مختل شود و آسیب ببیند جبران آن بسیار مشکل می‌شود. روایات متعددی در مورد شیر مادر و تغذیه وجود دارد که برای جلوگیری از اطاله‌ی کلام از ذکر آنها پرهیز می‌کنیم.

۱- حسینی، میرزا باقر؛ تأثیر شیر و غذا در جسم و جان انسان، انتشارات منطق (سینا)، چاپ اول، ۱۳۷۳، ص ۲۴.

۲- احمدی امان آبادی، امراالله: اسلام و شیر، انتشارات بلاغ اصفهان، چاپ اول، ۱۳۸۹، ص ۴۳.

۳- دشتی، محمد؛ فرهنگ سخن پیامبر اکرم (ص)، انتشارات امیرالمؤمنین، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۹، ص ۸۵۹.

آسیب‌شناسی اجتماعی:

یکی از مسائل امروزی که با آن مواجه هستیم شاغل بودن مادران به دلایل مختلف می‌باشد. این مادران مجبورند کودکان خود را به مهد بسپارند. برخی صاحب‌نظران می‌گویند: کودکانی که خیلی زود به مهد کودک سپرده می‌شوند بیشتر احتمال دارد در دوران پیش‌دبستانی و سال‌های نخست دبستان پرخاشگری، نافرمانی و گوشه‌گیری نشان دهند و از لحاظ آماری بین سپردن زود هنگام کودکان به مهد کودک و پرخاش‌گری و مهارت‌های اجتماعی ضعیف در کودکان رابطه وجود دارد.^۱ طبق اظهارات «دمیتری کریس تاکیس»، از مؤسسه‌ی تحقیقاتی کودکان در سیاتل که در خصوص بالا بردن سطح بهره‌ی هوشی در اثر تغذیه با شیر مادر بررسی جدیدی ارائه داده است، تغذیه با شیر مادر سطح بهره‌ی هوشی را چهار برابر افزایش می‌دهد و مادرانی که کودکان را از شیر خود محروم می‌کنند «چرخه‌ی معیوبی ایجاد می‌کنند ... که در این چرخه، عدم تغذیه با شیر مادر سبب کاهش ضریب هوشی در کودکان شده و این امر به نوبه‌ی خود باعث می‌شود وضعیت اجتماعی و اقتصادی پایین‌تر آمده و به این ترتیب، احتمال تغذیه با شیر مادر در نسل بعدی کاهش می‌یابد». در مقاله‌ی چاپ شده‌ی «کریستاکیس» آمده است که: با توجه به رابطه -ی بین بهره‌ی هوشی و پیشرفت تحصیلی و بزه‌کاری، عدم تغذیه با شیر مادر «برای افراد درگیر و کل جامعه پیامدهای واقعی به بار می‌آورد». البته معکوس این قضیه هم صحت دارد؛ انتظار می‌رود که تغذیه با شیر مادر سطح بهره‌ی هوشی را در طی نسل‌های متوالی افزایش دهد که در پی آن وضعیت اقتصادی و اجتماعی جامعه ارتقا می‌یابد. بنابراین، این احتمال وجود دارد که از طریق تغذیه با شیر مادر چرخه‌ای مؤثر و مناسب ایجاد گردد که در آن فقر به سهولت پشت سر گذاشته شده و جامعه به رشد و ترقی دست یابد.^۲ با پیشرفت‌هایی که امروزه در امر علم و تکنولوژی صورت گرفته، سعی شده است تا ترکیبات شیر خشک را به شیر مادر نزدیک کنند ولی تا به حال جایگزین مناسبی برای شیر مادر پیدا نشده است. شیر مادر چیزی بیش از یک غذا است؛ در واقع شیر مادر با تغییر سن نوزاد در حال تغییر است و متناسب با بزرگ شدن کودک

۱- پاول اس، کاپلان؛ روانشناسی رشد (سفر پر ماجرای کودک)، ترجمه: مهرداد فیروزبخت، موسسه فرهنگی رسا، چاپ اول، ۱۳۸۱، ص ۴۴۷.

۲- نقل از: <http://persian.epochtimes.com>.

تغییر می‌کند. توصیه‌ای که پزشکان و سایر محققان به مادران می‌کنند این است که گرایش مادران به شیر دادن نوزدان، جلوگیری و پیشگیری از افزایش آمار استفاده از شیرخشک‌ها می‌باشد؛ بنابراین یکی از آسیب‌های اجتماعی گرایش مادران امروزی به کار در بیرون از منزل (شاغل بودن مادران) و عدم رغبت به شیر دادن فرزندان می‌باشد که سبب شده میزان آثار عدم تغذیه بر کودک قابل توجه باشد. در گذشته‌ی نه چندان دور مادران به جای کار در بیرون از منزل، به تربیت فرزندان خود می‌پرداختند؛ ولی امروزه شرایط تغییر کرده است و عدم رعایت آن، آثار جبران‌ناپذیری را برای جامعه به بار می‌آورد. مبرهن است که رشد هوشی کودک هم‌زمان با رشد بدنی او صورت می‌گیرد و یکی از آثار جبران‌ناپذیر تغذیه نکردن کودک با شیر مادر، عدم پرورش نیروی انسانی سالم در اجتماع می‌باشد که منجر به این می‌شود که ما با جامعه‌ای بیمار مواجه شویم. برای کاهش آسیب‌های ناشی از آن، نیازمند فرهنگ‌سازی، به خصوص هنگامی که شاغل باشند، هستیم. بنابراین، زمینه‌ی ایجاد عدم رغبت مادران به شیر دادن به کودکان خود می‌تواند یکی از علل و عوامل زیر باشد؛ من جمله: عدم حمایت از سوی مسؤولین و مقامات ذی-ربط، مشکلات زندگی و خانوادگی، شاغل بودن مادر، عدم حمایت از سوی همسر، عدم شناخت مزایای تغذیه شیر مادر، ترویج شیر خشک، طلاق، جدایی و عوامل متعدد دیگری که همگی سبب می‌شوند که مادران در شیر دادن به کودکان خود اشتیاق کافی نداشته باشند؛ لذا شیر مادر برای کودک دارای مزایایی است که شیر خشک فاقد آن مزایا است؛ بلکه معایبی نیز در بر دارد. برخی از مزایای تغذیه با شیر مادر بدین قرار می‌باشد: کاهش ابتلا به ایدز، کاهش مرگ و میر، کامل بودن شیر مادر از لحاظ ارزش تغذیه، افزایش سلامت جامعه و پیشگیری از انواع بیماری‌ها، پاک و استریل بودن شیر مادر، افزایش رابطه‌ی عاشقانه و عاطفی بین مادر و کودک، افزایش رشد عصبی و مغزی شیرخوار، افزایش ضریب هوشی کودک، ایجاد احساس امنیت و ... . معایب شیر خشک را نیز می‌توان چنین بیان کرد: هزینه‌ی زیاد و گزاف برای والدین، مرگ ناگهانی شیرخوار، چاقی زودرس و بیماری‌های مختلف.^۱ تحقیقات انجام شده مؤید این مطلب است که شیر دادن به کودک برای مادر نیز مفید است که می‌توان کاهش ابتلای مادر به سرطان سینه، کاهش اضطراب و آرامش روحی را بر شمرد.

۱- خاقانی، تنها؛ تغذیه مادر و کودک، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۹، ص ۹۸.

جایگاه شیر مادر در جرم‌شناسی:

ماشینی شدن زندگی، تمام جهات زندگی کنونی بشر را تحت تأثیر خود قرار داده است و این امر موجب شده تا دیگر افراد خانواده با یکدیگر مثل سابق ارتباط صمیمی و عاطفی نداشته باشند. مادران به جای تربیت فرزندان خود، در بیرون از منزل مشغول به کار می‌شوند و توجه زیادی به امر تغذیه و تربیت فرزند خود ندارند و این عوامل و سایر عوامل دیگر، راه را برای سقوط فرزندان و کج‌روی‌ها و انحرافات باز می‌گشایند؛ زیرا اغلب این کودکان مراحل اولیه‌ی زندگی خود را بدون نظارت والدین، تنها یا با هم‌سالان از مهد کودک و پرورش‌گاه شروع می‌کنند. اصولاً جرم‌شناسان کمتر به بحث تغذیه‌ی کودک و میزان اهمیت شیر مادر و کلیدی بودن دوران کودکی در پیشگیری یا ایجاد زمینه‌ی جرم پرداخته‌اند؛ شاید به این دلیل است که جرم‌شناسان به عوامل ملموس و عینی مانند مسکن، دوستان، موارد ارثی و ... در بروز رفتارهای نا به هنجار و ضد اجتماعی می‌پردازند. شناخت عوامل جرم‌زا، یافتن راهی برای پیشگیری از آن، درمان و در نهایت تلاش برای اصلاح فرد در جامعه از وظایف جرم‌شناسی است. حال پرسشی که مطرح می‌شود این است که آیا می‌توان در صورت رسیدن به یک نتیجه‌ی قطعی - تأثیر شیر مادر بر شخصیت و آینده‌ی فرد - برای پیشگیری از آثار نامطلوب آن، از شیر دادن زنان بزه‌کار به فرزندان خود جلوگیری نمود؟ مسلم است که در صورت رسیدن به یک نتیجه‌ی قطعی مبنی بر این که حالات روحی و روانی مادر، تغذیه‌ی وی، از شیرینی که کودک تغذیه می‌نماید، بر کودک و نونهال اثر می‌گذارد؛ می‌توان این اقدام را عملی نمود. انسان‌های بزرگ نظیر مقدس اردبیلی و شیخ مرتضی انصاری نیز به این امر اذعان نموده‌اند که شیر مادران آنها تأثیر زیادی بر بزرگی و شأن آنها داشته است. تغذیه‌ی نادرست و نامناسب از نظر جرم‌شناسان جزء عوامل مستعد و آماده‌کننده به شمار می‌آید که در آینده با کوچک‌ترین جرقه‌ای فرد به انحراف کشیده می‌شود. از دیدگاه جرم‌شناسان برخی ویژگی‌های پدر و مادر به فرزند انتقال می‌یابد و نیز کودکانی که در سنین پایین مورد بی‌مهری و غفلت قرار می‌گیرند؛ این بی‌مهری سبب می‌شود که در آینده افرادی نا به هنجار و بزه‌کار بشوند و رشد ذهنی و رفتاری آنها مختل شود.

الف: تأثیر مادی و معنوی شیر مادر بر شخصیت و آینده‌ی کودک

بیشترین تأثیرپذیری انسان از محیط پیرامون و تغذیه در مرحله‌ی کودکی بوده و در این میان، خانواده بهترین و باارزش‌ترین نهاد به حساب می‌آید. اصولاً شخصیت کودک در محیط‌های خانواده پی‌ریزی می‌شود؛ در واقع رشد عاطفی و اخلاقی از این مکان مقدس نشأت می‌گیرد. البته عوامل زیادی در شکل‌دهی شخصیت انسان تأثیر دارد. یکی از عوامل مهم، شیر مادر می‌باشد که خود ممکن است سبب بروز بزه‌کاری یا به‌هنگار شدن انسان در جامعه شود؛ چون در این مرحله میزان تلقین‌پذیری، رشد جسمی و عقلی، آسیب‌پذیر بودن و... بسیار بالا می‌باشد. می‌توان گفت شیر مادر (نه هر شیرینی و نه از هر مادری) علاوه بر تأثیر بر جسم فرد، از لحاظ روحی و روانی نیز بر طفل اثر می‌گذارد. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: برای شکل‌گیری شخصیت انسان سه مرحله وجود دارد: الف) مرحله‌ی انعقاد نطفه (روحیات والدین)، ب) مرحله‌ی بارداری، ج) مرحله‌ی شیردهی. با امعان نظر به روایت مزبور می‌توان تأثیر شیر مادر را به دو دوران تقسیم نمود:

۱- دوران قبل از تولد (دوران جنینی): این دوران یکی از مهم‌ترین دوران زندگی بشر محسوب می‌گردد و درحقیقت از این مرحله است که شخصیت انسان شروع به شکل گرفتن می‌کند. تحقیقات جدید دانشمندان حاکی از این است که کودکانی که در دوران بارداری مادرانشان دچار کمبود غذایی بوده‌اند و رژیم نامناسب غذایی داشته‌اند این امر باعث بروز آسیب‌های جبران‌ناپذیری بر سلامت جسمانی و روانی کودک شده که خود سبب بروز انواع نابه‌هنگاری در دوران بعدی زندگی انسان شده است. برخی از مشکلات شناختی و هیجانی افراد از علل ژنتیکی می‌باشد. عوامل ژنتیکی از طریق فیزیولوژی و اعصاب بر رفتارها اثر می‌گذارد. در برخی از اختلالات مهم روانی مثل اسکیزوفرنی و اعتیاد به الکل، یک مؤلفه‌ی قابل توجه ژنتیکی دخالت دارد و این اختلالات بر هوش نیز تأثیر می‌گذارد. در این اواخر برخی از بیماری‌های ژنتیکی کشف شده که همگی مبنای ژنتیکی دارند.^۱ انسان به بیان دیگر همان وراثت و انتقال ویژگی پدر و مادر بر فرزند است (بیولوژیک) و انتقال عوامل مؤثر در بزه‌کاری از طریق وراثت (علل بیولوژیکی) با بزه‌کاری مساوی است. مصرف «نیکوتین» توسط مادر، ضربان قلب،

۱- پاول اس، کاپلان؛ روانشناسی رشد (سفر پر ماجرای کودک)، ص ۲۰۱.

فشار خون و تنفس را زیاد می‌کند و جریان خون را کاهش می‌دهد. نوزادانی که مادرانشان سیگاری‌اند از طریق جفت، مقدار زیادی «نیکوتین» دریافت می‌کنند؛ به همین دلیل این نوزادان به نظر برخی از پزشکان سیگاری هستند یا سابقه‌ی اعتیاد به سیگار دارند و احتمال کمبود وزن نوزادان سیگاری دو برابر مادران غیرسیگاری است.^۱ برخی از تأثیرات سیگار و الکل بر نوزادان این‌گونه بیان شده است: این نوزادان کوتاه قد، سر و سینه کوچک، نمرات عصب‌شناختی پایین، نابه‌نجاری در جمجمه و چهره، ضایعات قلبی، عقب‌ماندگی ذهنی، نرخ بالای مرگ و میر، مشکلات شناختی و یادگیری و... حتی سابقه‌ی غذای مادر پیش از بارداری نیز می‌تواند بر سلامت جنین تأثیر بگذارد. مشکلات تغذیه‌ای مادر بر رشد جسمی و سلامتش تأثیر فراوانی دارد و توانایی او را برای به دنیا آوردن فرزندی سالم کم می‌کند. سوءتغذیه‌ی مادر باعث می‌شود نابه‌نجاری‌های زیادی پس از لقاح بر نوزاد بار شود؛ شواهدی وجود دارد مبنی بر اینکه سوءتغذیه‌ی مزمن و طولانی مادر در دوران بارداری باعث آسیب‌های جبران‌ناپذیری نظیر عقب‌ماندگی ذهنی، کمبود وزن، فلج مغزی می‌شود. پروفیسور پیکار می‌گوید: افرادی که در اجتماع غیرعادی هستند (نابه‌نجار، بزه‌کار و...) افرادی هستند که، ۶۷ درصد والدین آنها الکلی هستند؛ ۸۰ درصد کودکان ناقص‌الخلقه در جهان که رشد مغزی و عصبی ناکافی دارند ناشی از تغذیه می‌باشد.^۲ در برخی مطالعات رابطه‌ای بین فشار روانی و تولد نوزادان تحریک‌پذیر، بی‌قرار و به‌طورکلی پر دردسر به‌دست آمده است؛ این کودکان، خوب غذا نمی‌خورند، زیاد گریه می‌کنند و نظایر آن. شایان ذکر است که نقایص مادرزادی، نارس بودن و کمبود وزن، مهم‌ترین علل مرگ در نوزاد می‌باشد که از آسیب‌های انجام نگرفتن مراقبت‌های دوران بارداری، توجه نمودن به تغذیه، مصرف مواد مخدر و برخی عوامل دیگر می‌باشد.

۲- دوران بعد از تولد (شیرخوارگی و طفولیت): که به شرح ذیل تقسیم می‌شود:

۱-۲. تأثیر غذای مادر بر طفل:

در قرآن و احادیث به تغذیه‌ی مادر اهمیت زیادی داده شده است؛ زیرا تغذیه‌ی مادر در نهایت از

۱- همان؛ ص ۲۱۶.

۲- حسینی، میرزا باقر؛ تأثیر شیر و غذا در جسم و جان انسان، ص ۶۶.

طریق شیر به کودک منتقل می‌شود و لذا مادرائی که گوشت خوک یا شراب می‌خورند بر دایگی یا همسری توصیه نشده‌اند. تحقیقات و نتایج به‌دست آمده مؤید این مطلب است که مادرائی که به فرزندانشان شیر می‌دهند باید مراقب رژیم غذایی خود باشند و با شیر خود کافئین، الکل و سایر آلاینده‌های محیطی را به فرزندانشان انتقال ندهند. شاید بتوان گفت غذا می‌تواند انسان را دگرگون سازد؛ چه بسا افرادی که با خوردن غذای حرام به فساد کشیده شده‌اند و عکس آن نیز صادق است. سوءتغذیه‌ی کودک در سنین پنج تا ده سال به کاهش تعداد سلول‌های مغزی که رشدشان در دو سالگی پایان می‌یابد، منجر می‌شود.^۱ تغذیه با شیر مادر و یا یک تغذیه‌ی خوب می‌تواند در رشد قوای عقلی و عاطفی در دوران بزرگ‌سالی اثر مستقیم یا غیرمستقیم بگذارد. بین وضعیت روان‌شناختی تروریست‌ها و دوران کودکی آنها که توأم با ناامیدی، خشم و الگوهای خشن است رابطه‌ای وجود دارد. تروریست‌ها فقط با عضویت در گروه‌های تروریستی کارایی خود را نشان می‌دهند. اغلب این افراد در دوران کودکی بیماری خطرناکی داشته‌اند.^۲ تغذیه در شکل-گیری شخصیت، اجتماع‌پذیری، بزه‌کاری و... نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. تحقیقات جدید حاکی از ارتباط وضعیت غذایی با بیماری قلبی و چاقی است. عملکرد عقلانی و رفتار آن‌ها مختل است. زمانی که مغز دچار اختلال در عملکرد بشود فرد قادر نخواهد بود به‌درستی تصمیم بگیرد و چه بسا به فساد و کج‌روی دچار شود. در اوایل سال ۱۹۱۳ دکتر دی هیل دابلو سارژنت، علت قتل را به کمبود قند خون ربط دادند و نیز تجاوز جنسی، تهدید، ضرب و جرح را عکس‌العمل کمبود قند خون دانستند. گروه‌های همیشه خشن و خلاف‌کار که رفتار بوالهوسانه‌ای دارند این عمل واکنش به کمبود خون است.^۳ اسقان شوسنیکو، آزمایشی را بر روی ۲۷۶ نوجوان زندانی انجام داد تا ببیند که آیا تغییر شکر بر رفتار آنها تأثیر دارد یا خیر؟ در این آزمایش چند تغییر در رژیم غذایی انجام گرفت. نوشیدنی‌های شیرین جایگزین آب‌میوه شد. شکر جایگزین عسل شد. حبوباتی که مقدار شکر بالایی داشتند حذف گردید و موارد بسیاری دیگر. متوجه شد که این تغییر باعث تغییر

۱- باستانی، امیر؛ تأثیر عوامل زیست‌شناختی بر رفتار مجرمانه با تأکید بر عوامل ژنتیک، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۸۷، ص ۱۳.

۲- پاول اس، کاپلان؛ روانشناسی رشد (سفر پر ماجرای کودک)، ص ۵۱.

۳- به نقل از: سیگل، لارفی؛ جرم‌شناسی ۲۰۰۱، ترجمه: سیف‌الهی؛ به نقل از: باستانی، امیر؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۸۷.

اعمال انضباطی در رفتار زندانیان شده است. دزدی‌ها، زد و خوردها، دعوها و موارد نافرمانی‌ها در زندان ۴۵ درصد کاهش یافت.^۱ تحقیقات کمی در مورد اثر تغذیه بر عملکرد رفتاری، شناختی و عاطفی انجام شده ولی نتایج به دست آمده شگفت‌انگیز هستند. به جرأت می‌توان گفت تأثیر تغذیه و عوامل ژنتیکی بیشتر از عوامل محیطی است. متأسفانه به تغذیه کم توجه می‌شود و یا اصلاً توجهی نمی‌شود.

۲-۲. تأثیر شیر مادر بر طفل شیرخوار:

رشد اطفال نظم خاصی دارد و این رشد، تابع الگو و اصولی می‌باشد. مغز نوزاد در لحظه‌ی تولد بهتر از سایر اعضای بدن رشد می‌کند. طبق اصل «سری - دمی»، رشد انسان از سر شروع می‌شود و به قسمت‌های تحتانی بدن می‌رسد.^۲ رشد قسمت‌های اصلی و اساسی بدن مانند مغز، در دوران کودکی شروع می‌شود. بین رفتار و رشد و نمو مغز رابطه وجود دارد و نیز بین رشد و تحول مغز با توانی‌های حسی، حرکتی و شناختی رابطه وجود دارد. دکتر جرجی.اف در این زمینه می‌گوید: یکی از فواید شیر مادر این است که رشد و تکامل مغزی را تسریع می‌کند. مطالعات انجام شده در سال ۱۹۹۲ نشان داده است کودکانی که از شیر مادر تغذیه نموده‌اند رشد مغزی آنها هشت نمره بیشتر از سایر کودکان است. مغز بر توانایی‌های کودک تأثیر می‌گذارد و تجارب کودک بر رشد و تحول مغز اثر می‌گذارد. در یکی از مهم‌ترین تحقیقات صورت گرفته بر روی مغز ۳۲۵ خلافکار که به صورت تصادفی انتخاب شده بودند این نتیجه به دست آمد: یک گروه یک بار عمل خشونت‌بار انجام داده بودند و گروه دیگر چندین بار عمل خشونت‌بار انجام داده بودند؛ ۶۵ درصد از آن‌هایی که همیشه پرخاش‌گر بودند نوار مغزی غیرعادی داشتند و ۲۴ درصد، آنهایی بودند که فقط یک بار عمل خشونت‌بار انجام داده بودند. ضریب هوش آنها از طریق تغذیه بالا می‌رود و نقش اسید «ریبونوکلئیک» در فعالیت حافظه و در نتیجه کسب شناسایی‌ها روشن شده است. خود اسید «ریبونوکلئیک» از نظر کالری و پروتئین به تغذیه (یا سوءتغذیه) در دوره‌ی

۱- به نقل از: همان.

۲- پاول اس، کاپلان؛ روانشناسی رشد (سفر پر ماجرای کودک)، ص ۳۰۶.

اول زندگی بستگی دارد و سوء تغذیه خسارات سنگینی را به مغز طفل وارد می‌کند.^۱ رشد مغز انسان تا دو سالگی ادامه دارد و به تکامل می‌رسد و بررسی‌ها نشان داده است افرادی که دارای ضریب هوشی بالایی هستند از راه تغذیه‌ی سالم بوده است؛ در واقع رشد هوشی انسان به موازات رشد بدنی است. شیر مادر برای کودک منبع مهم دریافت پروتئین، چربی، کلسیم و انواع ویتامین‌ها و املاح مورد نیاز کودک می‌باشد. این سنین برخلاف عقاید برخی، حساس‌ترین دوران زندگی انسان به حساب می‌آیند به طوری که کودک در این دوران در معرض خطر ابتلا به انواع بیماری‌ها قرار می‌گیرد و شیر مادر با دارا بودن خاصیت ایمنی بسیار بالا، خطر ابتلا به بیماری‌ها را کاهش می‌دهد. حال با فرض رعایت نکردن این توصیه‌ها، کودکی که مبتلا به بیماری می‌شود در آینده او را چگونه خواهیم دید؟ فردی که بیمار است در جامعه چه جایگاهی پیدا می‌کند؟ برخی شواهد نشان‌گر این است که بین تغذیه با شیر مادر و رشد عصب شناختی، رابطه وجود دارد و جلوی برخی بیماری‌های مزمن مثل دیابت را می‌گیرد.^۲ کاهش مرگ و میر در فرزندان، یکی از مزایای مهم تغذیه با شیر مادر است. تأثیر شیر مادر بر شخصیت انسان به اثبات رسیده است و جالب اینکه تحقیقات اخیر نشان می‌دهد افرادی که پدر و مادر خود را به خانه‌ی سالمندان می‌سپارند اغلب کسانی هستند که در کودکی از شیر مادر خویش تغذیه نکرده‌اند یا کمتر از این موهبت بهره برده‌اند. با ورود چنین افرادی به جامعه نه تنها برای خانواده‌ی خویش خطرآفرین هستند بلکه برای جامعه نیز مضر می‌باشند و همچنین در نسل بعدی (فرزندان خود) نیز تأثیر می‌گذارند و چنین افرادی چون مورد بی‌مهری، محبت و... قرار گرفته‌اند نمی‌توانند فرزندان خود را به درستی تربیت کنند.^۳ تغذیه‌ی نامناسب سبب اختلالات عملکردی و شناختی، بیماری و ضعف می‌شود. علاوه بر بیماری جسمی، تغذیه بر مغز و میزان ضریب هوشی فرد و همچنین در روح و روان نیز اثرگذار است و هر یک از این عوامل به تنهایی برای جامعه‌سستیزی و کج‌روی کافی می‌باشد. کودکی که در دوران شیرخوارگی از شیر خشک استفاده کرده است احتمال ابتلا به

۱- کی نیا، مهدی؛ مبانی جرم‌شناسی، انتشارات دانشگاه تهران، جلد اول، ۱۳۶۹، ص ۱۳۹.

۲- خوشبخت، مریم؛ اهمیت نقش مادر در تربیت، شماره مجله ۹۵، فروردین ۱۳۸۹، ص ۴.

۳- خشت اول چون نهد معمار کج تا ثریا می‌رود دیوار کج.

انواع و اقسام بیماری‌های جسمی و ذهنی و عقلی در وی افزایش می‌یابد و فردی که دارای بیماری و یا ضعف بدنی است این ناتوانی در او مانع از آن می‌شود که حرفه‌ی خاصی را پیش-بگیرد و این امر باعث می‌شود که این فرد به کارهایی که در جامعه، نامتعارف و غیرمعمول است روی آورد و در نتیجه به یک فرد ضد اجتماعی تبدیل شود. کمبود غذای طفل (سهل‌انگاری کردن مانند توجه نکردن به تغذیه از شیر مادر) و نتایج سوء حاصل از آن را می‌توان نوعی «جنایت اجتماعی» نامید که خسارت بسیار سنگینی را بر مغز کودک فراهم می‌سازد که نتایج وخیمی را برای جامعه به بار می‌آورد.

۲-۳. تأثیر روحی و معنوی شیر مادر بر طفل شیرخوار:

تحقیقات جرم‌شناسان در مورد بی‌مهری مادر حاکی از آن است که این‌گونه افراد در سن بزرگ‌سالی خودخواه، متجاوز و بزه‌کار خواهند بود. حال چرا بی‌مهری؟! زمانی که طفل در آغوش مادر قرار می‌گیرد در واقع مهر و محبت مادر به وی منتقل می‌شود و فرد، زمانی که از کمبود محبت رنج نبرد بسیاری از مشکلات وی به راحتی حل خواهد شد. حال اگر چنین فردی وارد اجتماع شود فردی دارای عواطف لطیف، دل‌رحم، نوع‌دوست، فداکار، مهربان، دارای تمایلات عالی انسانی و زمینه‌های ناسازگاری و نابه‌نجاری در او بسیار کم خواهد بود. زمانی که مادر طفل خود را با تمام وجود و با مهر و محبت در آغوش می‌گیرد این ارتباط، باعث ارتباط عاطفی، روحی و روانی بین کودک و مادر می‌شود و تشعشعات فکری مادر بر وی اثر می‌گذارد و سبب می‌شود که کودک روحیه‌ی لطیف، پاک، مهربان، نوع‌دوست و... داشته باشد؛ درواقع آغوش مادر کلاس خداشناسی است و خشت اول بنای محبت کودک و شخصیت وی در آغوش پدر و مادر شکل می‌گیرد.^۱ این نتیجه به اثبات رسیده که از مادری پرخاشگر، کودکی عصبانی با رفتاری نامتعارف در آینده به وجود خواهد آمد. علت اینکه توصیه می‌شود مادر بچه را به طرف چپ سینه خود بچسباند این است که خلیات و عواطف کودک با صدای قلب مادر هماهنگی و پرورش می‌یابد. به تازگی این موضوع به اثبات رسیده که کودکانی که پدر و مادر شاغل دارند برای خود

۱- آذر نسب، بهار؛ نقش مادر در تربیت فرزند، چاپ اول، ۱۳۸۸ص ۲۹.

دوستانی خیالی می‌گیرند و این امر موجب نگرانی والدین را فراهم آورده است.^۱ «اسپایتز» طی تحقیقاتی که انجام داده است پیامدهای تأسفبار عدم دلبستگی کودک به مراقبان را نشان داده است. او کودکانی که در پرورشگاه بزرگ شده و طعم مراقبت‌های خشک کارکنان پرورشگاه را چشیده بودند با کودکانی که زیر دست مادران خود در مهد کودک زندان، بزرگ شده بودند مقایسه کرد. کودکانی که در مهد کودک زندان بزرگ شده بودند رشد و نمو خوبی داشتند ولی کودکان گروه دیگر که به آنها توجه نشده بود درد و رنج زیادی داشتند. برخی از مشکلات آنها عبارتند از: اختلالات هیجانی، کمبود وزن و عقب‌ماندگی ذهنی. کودکانی که در پرورشگاه بزرگ شده بودند بیماری‌های بیشتری داشتند.^۲ کودکانی که در پرورشگاه بزرگ شده‌اند اغلب فاقد احساس امنیت و اعتماد به نفس هستند. نیروی مقاومت آنها در برابر وسوسه‌ها بسیار ضعیف است و در برابر بزه‌کاران خیلی آمادگی دارند و همین امر موجب می‌شود به سوی تبه‌کاری کشانده شوند. البته نباید از این نکته غافل شد که کودکانی که در کودکی با خشونت و تنبیه بار می‌آیند در دوران بزرگسالی افرادی ترسو، نامتعادل، وسواسی و دچار عقده‌ی حقارت خواهند شد.^۳ شیر مادر فواید روان‌شناختی مهمی دارد. حالات روانی اعم از غم و شادی، هیجان و اضطراب زن در هنگام بارداری در رشد بعدی شخصیت جنین او اهمیت خاص دارد. زمانی که مادر دست‌خوش هیجان می‌گردد جنین فعالیت شدیدی نشان می‌دهد و این رفتار مدت طولانی ادامه می‌یابد. دلیل فیزیولوژی این کیفیت به واسطه‌ی ترشحات هورمون‌هایی است که در هیجان‌ها مؤثرند. هنگام خشم، غدد داخلی به‌خصوص فوق‌کلیوی فعالیت می‌کنند و ترشحات آنها از راه جفت به جنین منتقل می‌شود؛ در نتیجه گردش خون جنین دچار اختلال می‌گردد و سبب فعالیت بیشتر او می‌گردد. این نوزاد هنگام تولد از هر جهت عصبی است؛ زیرا در نتیجه‌ی محیط نامناسب جنینی می‌باشد. جالب این است که طرز تفکر مادر در مورد حاملگی خودش در رشد و نمو جنین مؤثر است؛ زیرا حالت هیجانی او را مشخص می‌سازد.^۴ ریچارد شروت معتقد است که اولین راهی که

۱- پاول اس، کاپلان؛ روانشناسی رشد (سفر پر ماجرای کودک)، ص ۴۱۰.

۲- همان؛ ص ۴۱۱.

۳- کی نیا؛ روان‌شناسی جنایی، ص ۱۸.

۴- کی نیا؛ جامعه‌شناسی جنایی، ص ۲۶۱.

ضمیر ناخودآگاه از طریق آن برنامه‌ریزی می‌شود آموزش‌ها و مشاهدات دوران کودکی است. در حقیقت بچه‌های کوچک عملاً در شرایط و حالات هیپنوتیزی قرار دارند؛ آنها در یک حالت به اصطلاح خواب هیپنوتیزی یا به اصطلاح علمی، ترانس واقعی هستند. تمامی مطالبی که در دوران کودکی گفته می‌شود پشتوانه‌ی اساسی و اصلی و محتوایی برنامه‌ریزی ضمیر ناخودآگاه ما را تشکیل می‌دهد. اگر مطالب صحیح، درست و اخلاقی به کودک گفته شود او در آینده فردی درست‌کار، صالح و با وجدان خواهد شد. اگر مطالب زشت، ضد اخلاقی و خرافاتی به او گفته شود یا او در اطراف خود مشاهده کند فردی بزه‌کار، زشت‌کار، بی‌وجدان و ضد اجتماعی خواهد شد. اثر محبت و رفتارها در دوران کودکی شبیه تلقیناتی است که در یک نوجوان یا فرد بالغ به صورت هیپنوتیزم القا می‌شود.^۱ بهترین روش برای بهبود توانایی عقلانی، اصلاح‌پذیر بودن و به‌هنگار بودن، اصلاح و بهبود محیط خانه است. بازی با کودک، ارتباط عاطفی با وی، پاسخ‌دهی به واکنش کودکان، برقراری تعامل با کودک، درگیری و توجه والدین به آنها، در نهایت رشد شناختی و اجتماعی کودک را افزایش می‌دهد. طبق یک بررسی در کشور فرانسه بین ۵۰۰ طفل بزه‌کار بیش از ۳۰ درصد روابط بسیار بد با مادر خود داشته و ۱۴ درصد نیز مادر خود را فاقد ارزش مادری می‌دانسته‌اند. در یک بررسی در ایران در سال ۱۳۵۱ بین ۱۰۰ نفر طفل بزه‌کار، ۲۳ درصد معتقدند که مادرانشان نامهربان و ۴ درصد بقیه بی‌تفاوت بوده‌اند.^۲ البته نباید از نقش پدر غافل بود؛ زیرا کودکان در این دوران بسیار تلقین‌پذیر می‌باشند و پدر می‌تواند به الگوی مناسب و یا نامناسب برای آنها به شمار برود. اغلب جانیان خطرناک و سنگدل و مجرمان به عادت، کسانی هستند که در کودکی از نوازش مادری و محبت پدری محروم مانده‌اند و از این محرومیت رنج برده‌اند.

جایگاه شیر مادر در حقوق ایران:

با توجه به مطالبی که گفته شد واضح است که دوران کودکی از حساس‌ترین و پربارترین دوران زندگی انسان به شمار می‌رود؛ بنابراین رفع نواقص و کاستی‌های ناشی از غفلت و سهل‌انگاری به

۱- ریچارد، شروت، هیپنوتیزم علمی نوین، ترجمه رضا حاجیان، انتشارات اطلاعات، چاپ سوم، ۱۳۶۹، ص ۲۰ / تاج زمان، دانش، مجرم کیست، جرم‌شناسی چیست، انتشارات کیهان، چاپ اول، ۱۳۷۴، ص ۱۳۶.
 ۲- نجفی توانا، علی؛ جرم‌شناسی، انتشارات آموزش و سنجش، چاپ پنجم، ۱۳۸۹، ص ۲۰۰-۲۰۱.

این دوران، خواستار نگرشی نوین از تمام جهات می‌باشد. قانون‌گذار ما نیز از حساس و پر اهمیت بودن این دوران و نیز تغذیه با شیر مادر غافل نبوده است و بر این موضوع واقف است. در بند دوم و سوم اصل ۲۱ قانون اساسی، حمایت مادران به خصوص در دوران بارداری، حضانت فرزند، حمایت از کودکان بی‌سرپرست و نیز تشکیل دادگاه صالح برای حفظ کیان و بقای خانواده، مورد تأکید قرار گرفته است. باب دوم از کتاب هشتم قانون مدنی (مواد ۱۱۶۸ تا ۱۱۷۹) به نگاهداری و تربیت اطفال اختصاص داده شده است. در این مواد به تکالیف زوجین به حفظ، نگهداری و تربیت پرداخته شده است و در این قانون فقط یک ماده در مورد شیر مادر وجود دارد که آن هم بیشتر جنبه‌ی حمایتی از مادر را داراست. ماده‌ی ۱۱۷۶ قانون مدنی اشعار می‌دارد: مادر مجبور نیست که به طفل خود شیر بدهد مگر در صورتی که تغذیه‌ی طفل به غیر شیر مادر ممکن نباشد. اختیار مادر نسبت به شیر ندادن فرزند خود منوط به این است که تغذیه‌ی او به وسایل دیگر ممکن باشد. هرگاه از نظر پزشکی شیر مادر تنها وسیله‌ی تغذیه‌ی طفل باشد یا به دلیل عسرت پدر و مادر یا حوادث قهری امکان تهیه‌ی شیر خشک یا غذای مناسب دیگر نباشد شیر دادن از تکالیف مادر است و می‌توان اجبار او را از دادگاه خواست و در صورتی که ضرری به طفل برسد مسؤول است. در صورتی که مادر بخواهد از حق شیر دادن استفاده کند پدر یا مقام عمومی نمی‌تواند از این حق جلوگیری کند مگر به استناد دفع ضرر از طفل (ماده‌ی ۱۱۷۳ ق.م) و این منع نیز باید به حکم دادگاه باشد؛^۱ زیرا مادر نسبت به دیگران دارای حق اولویت می‌باشد. از دیگر سو، وجوب شیر دادن در صورت وابستگی کودک به شیر مادر، منافاتی با اخذ اجرت توسط مادر ندارد. اهمیت شیر مادر تا حدی است که اگر کودکی غیر از فرزند شیر دهنده، آن را بخورد سبب ایجاد قرابت رضاعی می‌شود؛ زیرا پرورش جسمی، روانی و روحی در این دوران شکل می‌گیرد. در ماده‌ی ۴۳۷ قانون مجازات اسلامی در خصوص اجرای مجازات قصاص نفس اشعار داشته است: «زن حامله که محکوم به قصاص نفس است نباید پیش از وضع حمل قصاص شود. اگر پس از وضع حمل نیز بیم تلف طفل باشد تا زمانی که حیات طفل محفوظ بماند قصاص به تأخیر می‌افتد. زمان و نحوه‌ی قصاص زن حامله‌ی محکوم به قصاص فاقد اهمیت می‌باشد؛ بنابراین

۱- کاتوزیان، ناصر؛ قانون مدنی در نظم حقوق کنونی، نشر میزان، چاپ بیست و سوم، پاییز ۱۳۸۸، ص ۷۱۰.

چنانچه حاملگی چه قبل از جنایت و چه بعد از جنایت باشد و یا حتی بعد از محکومیت به قصاص رخ دهد از موانع اجرای قصاص به شمار می‌رود. با عنایت به ماده‌ی ۴۳۷ ق.م.ا، قصاص در دو مورد به تأخیر می‌افتد:

الف) قبل از وضع حمل باشد: قید مذکور در ماده‌ی فوق مشعر بر این که «نباید پیش از وضع حمل قصاص شود» در حقیقت الزام‌آور بوده و ایجاد تکلیف می‌نماید.

ب) پس از وضع حمل باشد: در این حالت تا زمانی که بیم تلف طفل باشد قصاص امکان‌پذیر نیست و تا زمانی که حیاط طفل محفوظ بماند قصاص به تعویق می‌افتد.^۱ تعویق یا تأخیر اجرای قصاص تنها اختصاص به قصاص نفس ندارد؛ بلکه در قصاص عضو نیز جاری است. طبق ماده‌ی ۴۴۳ ق.م.ا، اگر زن حامله، محکوم به قصاص عضو باشد و در اجرای قصاص، پیش یا پس از وضع حمل، بیم تلف یا آسیب بر طفل باشد، قصاص تا زمانی که بیم مذکور برطرف شود به تأخیر می‌افتد. مستفاد از ماده‌ی مذکور اگر قصاص عضو موجب تلف یا آسیب طفل گردد، از اجرای آن ممانعت به عمل می‌آید، برخلاف قصاص نفس که تنها بیم تلف کودک موجب عدم اجرای قصاص است. لذا صرف این که قصاص عضو واجد تالی فاسد است اعم از این که موجب تلف شود یا بیم آسیب طفل برود، قصاص به تعویق می‌افتد؛ چه قبل از وضع حمل باشد و چه بعد از آن. از سوی دیگر، حق قصاص به صورت مطلق و بدون قید برای ولی دم ثابت است و تأخیر اجرای قصاص منوط و مشروط بر قید «آسیب و یا صدمه به طفل و یا حتی به مادر است». نکته‌ی لازم به ذکر این است که تنها در اجرای قصاص نیست که بارداری و یا شیردهی زن موجب تأخیر یا تعویق مجازات می‌شود بلکه در سایر مجازات‌ها نیز این قاعده و اصل ساری و جاری است. برابر ماده‌ی ۵۰۱ قانون آیین دادرسی کیفری اجرای مجازات در موارد زیر به تشخیص و دستور قاضی اجرای احکام به تعویق می‌افتد:

الف- دوران بارداری.

ب- پس از زایمان حداکثر تا شش ماه.

۱- الهی منش، محمدرضا و محسن مرادی اوجقاز؛ حقوق کیفری اختصاصی^۱ (جرایم علیه اشخاص)، انتشارات مجد، چاپ دوم، ۱۳۹۳، ص ۲۸۰.

پ- دوران شیردهی حداکثر تا رسیدن طفل به سن دو سالگی.

ت- اجرای مجازات شلاق در ایام حیض یا استحاضه.

همچنین در ماده‌ی ۵۲۳ قانون مزبور آمده است: «اطفال تا سن دو سالگی تمام را نباید از مادری که محکوم به حبس یا تبعید شده جدا کرد مگر آنکه مصلحت طفل اقتضا کند...». به خاطر وابستگی کودک به شیر مادر و جلوگیری از آثار جبران‌ناپذیر ناشی از عدم تغذیه با شیر مادر، در این موارد (اجرای مجازات) با احتیاط عمل می‌گردد.

آیا می‌توان بی‌توجهی مادر به تغذیه‌ی کودک را نوعی کودک‌آزاری قلمداد نمود؟ ماده‌ی ۴ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان در این مورد اِشعار می‌دارد: «هرگونه صدمه و اذیت و آزار و شکنجه‌ی جسمی و روحی کودکان و نادیده‌گرفتن عمدی سلامت و بهداشت روانی و جسمی و ممانعت از تحصیل آنان، ممنوع و مرتکب به سه ماه و یک روز تا شش ماه حبس و یا جزای نقدی محکوم می‌گردد. در این زمینه برخی معتقدند که در ایران هرگونه صدمه، اذیت و آزار و شکنجه‌ی جسمی و روحی کودکان و نادیده‌گرفتن عمدی سلامت و بهداشت روانی و جسمی آنان را می‌توان به‌عنوان کودک‌آزاری قلمداد نمود و این کودک‌آزاری را از قسم کودک‌آزاری روانی دانست.^۱ در حقوق انگلستان طبق بخش (۱) قانون بچه‌کشی مصوب سال ۱۹۳۸، اگر بر اثر شیر ندادن به طفل، صدمه‌ی روحی و روانی به کودک وارد گردد مرتکب، مجازات خواهد شد. شایان ذکر است در حقوق ایران نیز کسی که به عمد به کودک خردسال خود شیر ندهد تا صدمه و آسیبی به وی برسد، مسؤول صدمات وارده خواهد بود. باتوجه به اهمیت و نقش شیر مادر در جامعه و توجه خاص به آن، قانون «ترویج تغذیه با شیر مادر و حمایت از مادران در دوران شیردهی» در سال ۱۳۷۴ به تصویب رسید و آیین‌نامه‌ی اجرایی آن در سال ۱۳۷۵ تدوین و نیز در سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۴ الحاقاتی به قانون مرقوم اضافه گردید. لازم به ذکر است که در سطح بین‌المللی نیز نظر به اهمیت تغذیه با شیر مادر، سازمان جهانی بهداشت و یونیسف در راستای تغذیه با شیر مادر و ترویج آن، در سال ۱۹۸۱ «کد بین‌المللی بازیابی جانشین شونده‌های شیر مادر» را تهیه و به کشورهای مختلف پیشنهاد نمودند که قوانینی را در این راستا به تصویب برسانند.

۱- صناعی زاده، حسین؛ پزشکی قانونی، نشر دادگستر، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص ۲۸۰.

برآمد:

اساسی‌ترین و مهم‌ترین کارکرد خانواده، تربیت فرزند می‌باشد و کانون اصلی رشد و تعالی انسان به شمار می‌رود و مدیریت صحیح آن، یکی از علل پیشگیری از بزه‌کاری است. افرادی که در دوران کودکی در انزوا و تنهایی به سر می‌برند قطعاً زمینه مساعدی برای گرفتار شدن در دام بزه‌کاری را دارند. فقر فرهنگی و معنوی، عدم تعادل روحی و روانی پدر و مادر، جدال همیشگی بین آنها، اعتیاد و کانون سرد و بی‌فروغ خانواده در جرم‌زایی و افزایش جرایم فرزندان به اثبات رسیده است. در این میان، اهمیت دوران نخستین زندگی بسیار بالاست؛ زیرا در این دوران نقاط حساس بدن مانند مغز، رشد سریعی دارد و عدم توجه به تغذیه در این دوران، آسیب‌پذیری زیادی خواهد داشت. طفلی که به پرورشگاه سپرده می‌شود از کمبود عاطفی رنج خواهد برد و این کمبود، او را به سوی هم‌سالان خود سوق خواهد داد و چنین کودکانی در بزرگسالی دچار بی‌تفاوتی عاطفی خواهند شد و از نظر جرم‌شناسی یکی از مؤلفه‌های قوام‌دهنده‌ی شخصیت جنایی به شمار می‌رود. بنابراین بین فشارهای روانی مادر در دوران بارداری و هیجان‌پذیری و مشکلات مادرزادی طفل رابطه وجود دارد. سوءتغذیه در دوران بارداری موجب مرگ سلول‌های مغزی می‌شود و مصرف برخی ویتامین‌ها و مواد معدنی از انواع نابه‌هنجاری‌ها جلوگیری می‌کند. بین مصرف نیکوتین در دوران بارداری، سیگار کشیدن و الکلی بودن با مشکلات رفتاری، عقب‌ماندگی ذهنی و عملکرد حسی و نیز کمبود وزن، رابطه وجود دارد. طبق تحقیقات به عمل آمده در حدود سی درصد از پدر و مادرهایی که به کودک خود بی‌مهری می‌کنند سبب می‌شود این کودکان با فرزندان خویش در آینده نیز بد رفتاری داشته باشند. این افراد افسرده‌تر، ناپخته‌تر و تحریک‌پذیرتر خواهند بود. بین فشار روانی کودکان و اضطراب، افسردگی، مشکلات رفتاری، بزه‌کاری و بیماری جسمی، همبستگی مثبت وجود دارد. «پسیکوپات‌ها» کسانی هستند که در دوران کودکی از عواطف پدر و مادری محروم مانده‌اند و چنین افرادی به دلیل بی‌تفاوتی عاطفی، بسیار خطرناک هستند. می‌توان گفت، سوءتغذیه سبب بیماری و بیماری سبب بزه‌کاری می‌شود. عدم تغذیه از شیر مادر سبب می‌شود که ما در جوار کودکانمان، بیمارستان‌های روانی و جسمی و همچنین زندان داشته باشیم. در حقوق ایران (قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی و...) به لحاظ اهمیت و نقش تربیتی مادر و همچنین نقش تغذیه با شیر مادر، مقرراتی وضع شده است که این خود نشانگر جایگاه و اهمیت تغذیه با شیر مادر می‌باشد.

منابع:

الف) منابع فارسی:

۱. آذر نسب، بهار؛ نقش مادر در تربیت فرزند، چاپ اول، ۱۳۸۸.
۲. احمدی امان آبادی، امراالله؛ اسلام و شیر، انتشارات بلاغ اصفهان، چاپ اول، ۱۳۸۹.
۳. الهی منش، محمدرضا و محسن مرادی اوجفاز؛ حقوق کیفری اختصاصی ۱ (جرایم علیه اشخاص)، انتشارات مجد، چاپ دوم، ۱۳۹۳.
۴. ام مالینا، رابرت؛ رشد و تکامل در بیست سال اول زندگی، ترجمه: پیروش نوربخش، انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز، ۱۳۷۴.
۵. باستانی، امیر؛ تأثیر عوامل زیست شناختی بر رفتار مجرمانه با تأکید بر عوامل ژنتیک، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۸۷.
۶. براون، جکسون؛ اندرزهای کوچک زندگی، ترجمه: شبمن خوشبخت، جلد دوم، چاپ تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۸.
۷. پاول اس، کاپلان؛ روانشناسی رشد (سفر پر ماجرای کودک)، ترجمه: مهرداد فیروزبخت، موسسه فرهنگی رسا، چاپ اول، ۱۳۸۱.
۸. تاج زمان، دانش؛ مجرم کیست، جرم‌شناسی چیست، انتشارات کیهان، چاپ اول، ۱۳۷۴.
۹. حسینی، میرزا باقر؛ تأثیر شیر و غذا در جسم و جان انسان، انتشارات منطق (سینا)، چاپ اول، ۱۳۷۳.
۱۰. خاقانی، تنها؛ تغذیه مادر و کودک، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۹.
۱۱. خوشبخت، مریم؛ اهمیت نقش مادر در تربیت، شماره مجله ۹۵، فروردین ۱۳۸۹.
۱۲. ریچارف، شروت؛ هیپنوتیزم علمی نوین، ترجمه رضا حاجیان، انتشارات اطلاعات، چاپ سوم، ۱۳۶۹.
۱۳. دشتی، محمد؛ فرهنگ سخن پیامبر اکرم (ص)، انتشارات امیرالمؤمنین، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۹.
۱۴. سیگل، لارفی؛ جرم‌شناسی (۲۰۰۱)، ترجمه: سیف الهی؛ به نقل از: باستانی، امیر؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۸۷.
۱۵. صناعی زاده، حسین؛ پزشکی قانونی، نشر دادگستر، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۱۶. کاتوزیان، ناصر؛ قانون مدنی در نظم حقوق کنونی، نشر میزان، چاپ بیست و سوم، پاییز ۱۳۸۸.

۱۷. کی نیا، مهدی؛ مبانی جرم‌شناسی، انتشارات دانشگاه تهران، جلد اول، ۱۳۶۹.
۱۸. _____؛ جامعه‌شناسی جنایی، انتشارات دانشگاه تهران، جلد دوم، چاپ نهم، ۱۳۸۹.
۱۹. _____؛ روانشناسی جنایی، انتشارات رشد، جلد اول، چاپ ششم، ۱۳۸۸.
۲۰. میرفتاحی، محمدباقر و آقابخشی حبیب؛ مجموعه مقالات سازمان یونسف (بهداشت جهانی) کودک سالم، آینده مطمئن، چاپ اول، ۱۳۶۴.
۲۱. نامدار حسینی، بهمن؛ مدیریت خانوادگی در پیشگیری از جرم فرزندان کودک و نوجوان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران، ۱۳۸۹.
۲۲. نجفی ابرنآبادی، علی حسین و هاشم بیگی، حمید؛ دانشنامه جرم‌شناسی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول، ۱۳۷۷.
۲۳. نجفی توانا، علی؛ جرم‌شناسی، انتشارات آموزش و سنجش، چاپ پنجم، ۱۳۸۹.

ب) منابع انگلیسی:

24. Nilsson, kw, 2006, rolof monoaminoxidase genotype an psychosocial factoris in male adolescent criminal activity biological psychiatry.
25. Broad 1872, florey et al 1995, hofer and hardy 1929, lanting et al 1994, meaks 1997.
26. <http://foods.readersdigestico.ak/extarcs/pages/aggression.html>

The Role of Mother's Milk Feeding in Crime Prevention

Mohammad Reza ELAHI MANESH, Mohsen MORADI OJGHAZ

Abstract:

Islam has pointed out the importance and financial and mental effects of birth milk 1400 years ago. Nowadays the scientists of different fields (psychology, criminologists, sociology) have started different studies and have come to the result that birth milk plays important role in formation of the characteristic of the human being. Nutritional deficiencies in pregnancy cause death of the brain cells, so there is a relationship between nutritional deficiency and nutritional deficiencies in childhood and crime in youth. It is presumed that birth milk is a complete assurance, which affects the mentality of the child and also causes the IQ of the child go high and decreases the risk of diseases , mental disorders, behavioral and interest disorders and the disorders in kindness. As the brain growth and the formation of the characteristic of the human being and improvement of the physical power is done in this period, the importance of the birth milk becomes clear and the high level attributions are transferred by birth milk to the child. The latest researches say that basically the ones, who have not fed by birth milk, are the people of many disorders. Education and culture play important role in increasing the motivation of the mothers to feed their children by birth milk.

Key words:

birth milk, prevention, crime.